

РЕЦЕНЗИЯ

за

„СПЕЦИАЛИЗИРАНИЯТ ИСПАНСКИ ЕЗИК В СФЕРАТА НА ДИПЛОМАЦИЯТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ“

Дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ в професионално направление **2.1. Филология**, научна специалност „Приложна лингвистика и стилистика (Испански език)“, докторска програма „Романски езици“

Автор: Даниела Христова Витанова

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Евгения Вучева-Йорданова

Рецензент: проф. д.ф.н. Юлияна Стоянова

Даниела Витанова е възпитаничка на СУ „Св. Климент Охридски“, където през 2002 г. се дипломира в специалността „Испанска филология“ като бакалавър, а в 2003 – като магистър по „Европейска интеграция“. Същата година тя печели конкурс за асистент по испански език в катедра „Западни езици“ на ФКНФ, където работи до момента.

През 2004 г. специализира в Университета Комплутенсе, гр. Мадрид, където участва в летен езиков курс за усъвършенстване на испанския език, както и в курс за напреднали, който включва бизнес испански и лекции по литература, история, изкуство, социология.

Даниела Витанова преподава в няколко факултета (Геолого-географски, Стопански факултет, Юридически, във Факултета по педагогика и Факултет по класически и нови филологии) общ испански като втори чужд език за бакалаври, както и специализиран испански език за студенти, които постъпват в университета с предишни езикови познания – с цел езикова подготовка за бъдещата им професия (право, дипломация, икономика, туризъм и др.). За Магистърската програма „Приложна лингвистика“ към Катедрата по испанистика провежда курсове по лексика и превод от испански на български език.

Професионалният опит на Даниела Витанова не се изчерпва с преподавателската ѝ дейност. Тя работи като писмен и устен преводач в редица държавни, политически и правни институции: Министерство на Икономиката, Министерство на Вътрешните Работи, Висш Съдебен Съвет, гр. София. Д. Витанова превежда нормативни документи на ЕС и осъществява симултанен и консекутивен устен превод на конференции и работни срещи

между испански и български специалисти по въпросите на ЕС и транспонирането на европейското законодателство. Тази нейна дейност е в унисон с изследователския ѝ интерес към езика на дипломацията, който става обект на дисертационния ѝ труд.

Благодарение на отличните си познания по испански език Даниела Витанова в продължение на няколко години (2015 – 2019 г.) е оценител към Министерство на Образованието и Науката на държавни зрелостни изпити по испански език.

Тази впечатляваща професионална биография намира израз в научните интереси на Даниела Витанова: изследване на специализирания испански език и приложението му за специфични цели. В списъка с научните ѝ изяви са представени 20 статии и студии в научни списания и сборници, 15 участия в национални и международни конференции, редакторство на граматика, учебни помагала, учебници и разговорници по испански език.

Като докторант на самостоятелна подготовка към катедрата по „Западни езици“ Даниела Христова Витанова подготвя предоставения за рецензия докторски труд с подкрепата на научната си ръководителка, проф. д.ф.н. Евгения Вучева-Йорданова, която е изтъкнат специалист в областта на социопрагматиката и стилистиката на испанския език.

Темата на дисертационния труд „СПЕЦИАЛИЗИРАНИЯТ ИСПАНСКИ ЕЗИК В СФЕРАТА НА ДИПЛОМАЦИЯТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ“ е интересна и актуална във връзка с ключовата роля на дипломатическите отношения в съвременния глобализиран свят, който през последните години бе разтърсен от неочаквани политически и военни конфликти. Изборът на това изследователско поле е естествено мотивиран и от сравнително оскъдните проучвания върху дипломатически испанския език, особено от перспективата на лингвистиката и социопрагматиката.

Дисертацията в общ обем от 226 страници се състои от пространен увод (с. 8–16), 4 глави, изводи (с. 209–214), библиография със 137 цитирани позиции на български, испански, английски, руски и френски, плюс 6 дигитални позовавания, 409 ексцерпирани източника, списък с публикациите по темата (с. 225) и описание на приносите на дисертационния труд (с. 226).

Уводът уговаря избора на темата. Даниела Витанова се насочва към тази актуална, нова и твърде малко проучена изследователска област, като изхожда от личния си опит на преподавател на студенти по международни отношения и преводач в сферата на дипломацията.

В уводната част са формулирани обектът, предметът, целите и задачите, работните хипотези, теоретико-методологичната рамка и корпусът на изследването. Основната хипотеза на изследването е точно и ясно заявена: дипломатическият език се осъществява посредством *убеждаваща комуникация*, която има за цел поддържането на хармонични, равноправни и балансирани отношения между държавите. Задачите произтичат от поставената цел: да се разкрият езиковите механизми на дипломатическата комуникация чрез прагматико-стилистичен анализ на езиковите средства, организирани според комуникативния канал: писмен и устен. Теоретичната рамка на изследването има необходимия интердисциплинарен характер, доколкото се опира върху теоретичните подходи на общата лингвистика, лингвистичната прагматика, стилистиката, лингвистиката на текста и анализа на дискурса. Избраната методология съответства на целите и задачите – прилагане на дескриптивния подход при характеризирането на дипломатическия език като специализиран професионален код, метода на дедукцията при представянето на аргументацията и манипулацията като форми на убеждаването и метода на индукцията в конкретните анализи на двата корпуса – устен и писмен.

По този начин уводът се оказва сполучлив компендиум на цялата теоретико-методологическа и експериментална проблематика, която предстои да се разгърне в подробности в останалите части на текста.

Първата глава („Теоретико-концептуална рамка за описание на дипломатическия език“, с. 17–64) задава теоретичните основи на изследването. Дефинирайки дипломатическия език като функционален стил на границата между диастратичен и дияфазичен вариетет със специфични характеристики, авторката изхожда от класификацията на Халидей, но отчита също така приноса на испаноезични (напр. К. Лареа, М. Моралес Лама и др.), руски (Бахтин) и български изследователи (Вучева, Шишкова и др.). Д. Витанова обосновава необходимостта от разглеждането поотделно на писмената и устната форма на дипломатическия език, които притежават общи, но и специфични формални особености, изведени от парадигмите, които организират езиково дискурса: функционален стил, жанр, регистър и социални отношения. Характеристиките на писмената дипломатическа комуникация с нейните специфични жанрове като разновидност на официално-деловия стил с най-висока степен на формалност са нагледно представени в таблица на с. 35. По същия начин подробно се разкрива спецификата на устната

дипломатическа комуникация: обособяват се устните жанрове и се обръща специално внимание на двете основни вариации в реализирането на тази комуникация: формална срещу полуформална или неформална (обобщени в таблица на с. 41).

Значително внимание в тази глава е отделено на учтивостта, разглеждана в теоретичните рамки на класическите постановки на Дж. Лейкоф и М. Джонсън, П. Грайс, П. Браун и С. Левинсън, допълнени с концепции от последните десетилетия (Е. Вучева, Х. Сантяго Гервós, М. Роблес-Гомес и др.). Като изтъква, че в дипломатическата комуникация учтивостта е от решаващо значение за постигане на уважение и доверие и поддържане на хармонични отношения между държавите и техните институции, авторката се спира по-подробно на положителната учтивост (по Браун и Левинсън 1987), насочена към запазването на публичното „лице“ на комуникантите като основа за сближаване на позициите и постигане на съгласие. Д. Витанова посочва универсалното и културно специфичното в международната учтивост, която изгражда основите на учтивостта като речева тактика в дипломацията с нейните основни характеристики – *положителна, кодифицирана, протоколна, рутинна и специфична* за затворената сфера, в която се прилага (с. 52–53). Вербалните техники (устни и писмени) и невербалните характеристики на дипломатическата учтивост са нагледно представени в таблица на с. 57, а в по-нататъшното изложение подробно са описани техните най-ярки езикови маркери, илюстрирани с многобройни примери: официалните дипломатически обръщения, отразяващи разликите в йерархията и социалната дистанция (според Браун и Левинсън), специфичната терминология с нейното многообразие според професионалната област на приложение (дипломатическа, правна, военна, икономическа, техническа и т.н.), латинизмите и чуждиците със съответните им функционални особености.

Втората глава на дисертацията („Убеждаването – основна цел на дипломатическата комуникация“, с. 65–106) започва с представяне на най-съществените характеристики на аргументацията като основен механизъм на убеждаването. Авторката се позовава на задълбочено проучване на многобройни изследвания – класически и съвременни. Обобщавайки водещите възгледи относно аргументацията, Д. Витанова постулира, че крайното намерение на тази комуникативна стратегия е приобщаването на адресата и въздействието върху него с помощта на подходящи езикови средства за постигане на определена цел. Изясняването на аргументацията е осъществено върху широка

интердисциплинарна база: от позициите на реториката, на логиката, на философията и (дълбинната) психология, на социопрагматиката и лингвистиката на текста. Подробно са представени типовете аргументи (с. 74), извлечени от класификацията на А. Уестън (2006), като е подчертано, че в дипломатическата комуникация доминират първите два: на авторитета и на примера. Това твърдение е подкрепено с цитати от речи на едни от най-значимите персони в политиката и дипломацията, като крал Филип VI, президентите на Мексико, на Чили и т.н. (с. 74–75). Обобщено да дадени и моделите на аргументацията от перспективата на лингвистиката на текста (според автори като Т. Ван Дайк, К. Фуентес Родригес и Е. Алкайде Лара), базирани върху добре познатия ни комуникативен модел на Р. Якобсон (с. 77). Акцентът в тази глава е поставен върху съпоставянето между двете основни дискурсивни тактики: аргументацията като пряк, а манипулацията като непряк начин за убеждаване на събеседника. Издига се хипотезата, че въпреки негативните конотации, които я съпътстват, манипулацията може да се използва като позитивна тактика на убеждаване (с. 80). За да защити този свой възглед, Д. Витанова се позовава на концепцията на философа Х. А. Ибаньес Мартин, който разграничава активната манипулация, преднамерено и тенденциозно фалшифицираща определена информация, от манипулацията, която изхожда от желанието да адресатите да приемат или не определено действие и отношение, като последната често има несъзнаван характер (с. 81). Подобна позиция заемат и мнозина американски психолози, които определят манипулацията като най-полезния инструмент за въздействие върху околната среда и оказване на влияние върху нея. Към дискусията върху характера на манипулацията са привлечени освен това цяла плеяда испаноезични, френски, български и руски изследователи, за да се стигне до извода (в подкрепа на изказаната от авторката хипотеза), че в дипломацията тази комуникативна стратегия е субтилна и не си служи с фалшифициране на данни и злоупотреба със събеседника (с. 87).

Съчетаването между теория и емпирия намира израз в обговарянето на двете основни форми на манипулиране, познати още от древността и използвани също така в дипломатическия език: фалациите и демагогията. Класифицирани отново по Уестън, видовете фалации и формите на демагогия са илюстрирани с подходящи примери от собствената база данни. Подробната дискусия на манипулативните техники в езика на дипломацията се опира върху съществуващите в литературата теоретични концепции,

подкрепени с изобилие от примери, ексцерпирани от изследвания корпус текстове. Накрая авторката стига до извода, че аргументацията и манипулацията не са в противоречие: и двете имат за цел да повлияят на адресата, но се различават по използваните методи и намерения в зависимост от комуникативната ситуация, от участниците в комуникацията и комуникативния канал (с. 99). Механизмите на убеждение в дипломатическата комуникация са обобщени нагледно в таблица на с. 105, като в нея са споменати и лингвистичните техники за манипулиране (напр. реторични фигури, думи талисмани, евфемизми, наред с граматически средства като пасивизация, номинализация и др.), които се анализират подробно в следващите две глави.

Третата глава („Езикови средства в писмения дипломатически език“, с. 107–156) представя задълбочен анализ на собствения корпус от 171 писмени дипломатически документи, чиито източници са описани в таблица на с. 108. Между тях откриваме емпиричния материал, отразяващ богатия научен и практически опит на чилийския дипломат Е. Хара Ронкати и доминиканския посланик М. Лама, наръчници за кореспонденция на важни международни институции, уеб-страници на посолства, министерства и т.н. Богатството и разнообразието на различните ексцерпирани документи гарантира репрезентативност на извадката и достоверност на получените анализи. Анализирани са всички лексикално-семантични класове от гледна точка на тяхната форма, семантика и функция: прилагателни в препозиция спрямо определяемото, съществителни, наречия, със специално внимание към образуваните посредством наставката –mente, личните глаголи с тяхното богатство на форми за време, залог и наклонение, неличните глаголи – причастия, герундий, инфинитив, безличните форми и конструкции. Специално място е отделено на персоналният дейксис, който играе изключително важна роля в дипломатическата комуникация. Семантичният анализ откроява доминиращите семи за всеки от семантично-граматическите класове, а прагматичният – тяхната илокуционна и перлокуционна функция в речевите актове, където се използват. Обобщението на резултатите подкрепя издигнатите хипотези, свързани с основната цел на дипломатическата комуникация – убеждението. Номинализацията, широкото използване на нелични глаголни форми и безлични конструкции подчертават статичността на високо формализирания, официален, бюрократичен и консервативен дипломатически език, като изтъкват стремежа му към обективност и неутралност.

Глава четвърта, под надслов „Езикови средства в устния дипломатически език“ (с. 157–208), е насочена към открояване спецификата на устната форма на дипломатическата комуникация в нейните две разновидности: формален регистър и полуформален/неформален регистър. Внутрителният корпус от устни дискурси се състои от 52 ексцерпирани източника, публикувани на уеб страниците на важни международни институции или излъчени по радио и телевизионни канали, както и по дигитални медии. Най-напред е анализиран формалният регистър: проследени са изразните средства, включващи както специфични за дипломатическата комуникация позовавания на исторически факти и цитати, свързани предимно с авторитета на видни личности, така и неспецифични стилистични похвати, като изреждания и повторения, евфемизми, анафора, реторични въпроси, метафори и метонимии. И тук специално внимание е отделено на метафорите във формалния регистър на устния дипломатически език, класифицирани по Лейкоф и Джонсън според изходната сфера и сферата цел (с. 186). Анализите доказват, че във формалния дипломатически регистър преобладават конвенционализираните метафори, които отговарят най-добре на целта на дипломатическата комуникация – да убеждава и въздейства.

Въз основа на разгледаните многобройни примери се установява, че метафората играе ключова роля не само във формалния, но и в полуформалния/неформалния регистър на устната дипломатическа комуникация. Един от съществените маркери на тази комуникация е използването на личното местоимение за второ лице единствено и множествено число и обръщението „amigo“ като маркер на доверие, солидарност и емпатия между комуникантите. Наред с неспецифичните стилистични фигури (метонимия, синекдоха, литота, ирония и т.н.) в изследвания корпус са отбелязани редица случаи на използване на прагматични маркери на разговорност, като *pues, bueno, verdad, sabes, no, eh*, на разговорна лексика и фразеология, които улесняват непосредствения контакт, но също така придават на изказа по-небрежна нотка, а понякога и неуважителен тон, който може да има негативни последици. В края на тази глава е отделено място и на влиянието на социалните медии върху професионалния език на дипломацията. Авторката констатира, че тези медии улесняват директния контакт, но това нерядко има за последица използването на по-малко обработен, по-негрижлив език, понякога ироничен и унижаващ достойнството на адресата.

Втората и третата глава на дисертацията, изследващи специфичните езикови средства на дипломатическия език въз основа на значим по обем и разнообразие корпус от устни и писмени дипломатически дискурси, представят Даниела Витанова като зрял изследовател с доказано умение да анализира, съпоставя, обобщава, да открива най-същественото в емпиричните данни, като не изпуска от поглед теоретичната и практическата значимост на получените резултати.

Заклучението (209–214) представя равностойност на постигнатото.

Описанието на приносите на дисертацията е коректно. Авторефератът в обем от 63 страници отразява вярно съдържанието на дисертационния труд.

Даниела Витанова е публикувала пет статии по темата на дисертацията – две от тях в сборници от годишни конференции на СУ, а третата – в сборник от международна конференция. За последните две години тя отбелязва и четири участия с доклади на местни и международни научни форуми.

Въз основа на казаното дотук бих желала да заявя, че текстът „СПЕЦИАЛИЗИРАНИЯТ ИСПАНСКИ ЕЗИК В СФЕРАТА НА ДИПЛОМАЦИЯТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ“ по своята структура и съдържание отговаря на всички изисквания за дисертационен труд. Теоретико-методологичната основа на проведените изследвания е адекватно подбрана и отразява най-съвременни концепции, анализите на експерименталните данни са осъществени прецизно, изводите са убедителни, като навсякъде се подчертана връзката между теоретичната страна на изследванията и практическото им приложение. Затова с пълно убеждение гласувам положително на ас. Даниела Витанова да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление: **2.1 Филологии**, научна специалност „Приложна лингвистика и стилистика (Испански език)“, докторска програма „Романски езици“.

София, 12.08.2025

Рецензент:

/Проф. д.ф.н. Юлияна Стоянова/